

prof. dr hab. Anna Zellma
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Teologii
Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani mgr **Aleksandry Brzezińskiej-Lis** pt. *Obraz Jezusa u młodzieży.*

Studium katechetyczne na podstawie badań maturzystów w archidiecezji krakowskiej,
napisanej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie,
pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Tadeusza Panusia, Kraków 2023 (wydruk komputerowy
ss. 173).

Osoba Jezusa Chrystusa znajduje się w centrum ewangelizacji i katechizacji. Odgrywa ważną rolę w wychowaniu chrześcijańskim. Należy do kluczowych zagadnień programowych nauczania religii w polskiej szkole. Ma nie tylko znaczenie dydaktyczne, ale także wychowawcze i formacyjne. Bez dobrej i poprawnej znajomości osoby Jezusa Chrystusa, a przede wszystkim bez osobistego spotkania z Nim i nawiązania dialogu nie jest możliwy rozwój wiary.

W kontekście bardzo szybko postępującej sekularyzacji młodego pokolenia Polaków, za słuszne i cenne uważam podjęcie przez Panią mgr Aleksandrę Brzezińską-Lis problematyki dotyczącej obrazu Jezusa u maturzystów w archidiecezji krakowskiej. Radykalne zmiany praktyk religijnych oraz postaw młodzieży wobec Kościoła powodują konieczność nowego odczytania, jaką uczestnicy lekcji religii posiadają wiedzę na temat Jezusa Chrystusa oraz jakie zajmują wobec Niego postawy. Już sam fakt teoretycznego i empirycznego opracowania problematyki dotyczącej obrazu Jezusa u młodzieży zasługuje na uznanie i podnosi naukową wartość recenzowanej rozprawy doktorskiej. Odwołanie do opinii maturzystów z archidiecezji krakowskiej świadczy również o tym, że podjęte analizy są aktualne i mają znaczenie dla współczesnej edukacji religijnej.

Przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska Pani mgr Aleksandry Brzezińskiej-Lis stanowi interesujące i oryginalne opracowanie. Jest to pierwsza taka praca w polskiej literaturze katechetycznej. Gratuluję Autorce rozprawy i Jej Promotorowi – ks. prof. Tadeuszowi Panusowi, cenionemu autorytetowi w środowisku polskich katechetyków – podjęcia i kompetentnego opracowania aktualnej, ważnej poznawczo, społecznie i eklesjalnie,

problematyki dotyczącej obrazu Jezusa u maturzystów w archidiecezji krakowskiej. Bez wątplenia tak ukierunkowane analizy, oparte nie tylko o źródła i literaturę przedmiotu, ale również o dane pozyskane w wyniku badań empirycznych, przyczyniają się do rozwoju polskiej katechetyki. Co więcej, inspirują do debat naukowych i doskonalenia praktyki. Mają też znaczenie społeczne. Są niezwykle wartościowe w kontekście debat na temat zasadności obecności lekcji religii w polskiej szkole. Motywują do poszukiwania nowych strategii edukacji religijnej młodzieży.

Struktura rozprawy

Rozprawa doktorska Pani mgr Aleksandry Brzezińskiej-Lis liczy 173 strony, w tym 154 strony podstawowego tekstu. Składa się z opisu bibliograficznego, abstraktu, strony tytułowej, spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, wykazu tabel, bibliografii, aneksu. Ma zatem właściwą, spójną, logiczną, przejrzystą i uzasadnioną strukturę. Podział na poszczególne rozdziały i punkty odpowiada zgromadzonym i analizowanym źródłom oraz literaturze przedmiotu i pomocniczej.

We wstępie do pracy (s. 6-10) Doktorantka prezentuje cel badawczy oraz umiejętnie uzasadnia potrzebę analiz dotyczących obrazu Jezusa u młodzieży na podstawie badań maturzystów z archidiecezji krakowskiej. Następnie przedstawia zastosowane narzędzie badawcze. W tym kontekście krótko charakteryzuje respondentów oraz opisuje główne motywy podjęcia problematyki określonej w tytule pracy. Słusznie zwraca uwagę na teoretyczno-empiryczny charakter pracy, aktualny stan badań dotyczących religijności i zastosowane metody analizy statystycznej. Układ strukturalny wstępu jest logiczny, spójny i przejrzysty.

Rozdziały I-V noszą kolejno następujące tytuły: „Jezus w świetle *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* i *Programu nauczania religii* (s. 11-45); „Kondycja religijna polskiej młodzieży w świetle wyników zastanych badań socjologicznych” (s. 46-60); „Metodologia badań własnych – obraz Jezusa u młodzieży w wybranych szkołach archidiecezji krakowskiej na podstawie badań maturzystów” (s. 61-90); „Analiza ilościowa i jakościowa wyników badań maturzystów archidiecezji krakowskiej” (s. 91-141); „Wnioski katechetyczno-duszpasterskie wynikające z analizy obrazu Jezusa wśród maturzystów archidiecezji krakowskiej” (s. 142-150). Zawartość rozdziałów została uporządkowana i opisana w kolejnych punktach. Wyżej wymienione tytuły rozdziałów są prawidłowe. Trafnie wskazują na analizowaną tematykę. Poszczególne części recenzowanej pracy wynikają z poprzednich. Zostały opracowane w sposób uporządkowany i konsekwentny.

Ocena metodologii rozprawy doktorskiej

Założenia metodologiczne Autorka prezentuje w rozdziale trzecim. Recenzowaną rozprawę cechuje poprawność metodologiczna. Pani mgr Aleksandra Brzezińska-Lis skoncentrowała uwagę badawczą „wokół obrazu Jezusa, jaki powstał w wyniku procesu edukacji religijnej, wychowania oraz uwarunkowań społeczno – kulturowych, (12 lat katechezy) u maturzysty archidiecezji krakowskiej” (s. 61). Doktorantka prawidłowo, w formie pytań, sformułowała problematykę badawczą: „w jakim stopniu Podstawa programowa, Programy nauczania, a w konsekwencji podręczniki do nauki religii, przyczyniły się do kształtowania właściwego obrazu Jezusa, (uwzględniając kolejno: wiedzę, praktyki religijne, osobistą relację oraz wiarę w Jezusa). Czy lekcje religii wpływają i w jakim stopniu, na poziom wiedzy dotyczący Osoby Jezusa oraz czy oddziałują na relację młodego człowieka z Jezusem?” (s. 61). Takie ukierunkowanie badań pozwoliło na usystematyzowanie i pogłębienie procesu badawczego, w tym zastosowania metody sondażu diagnostycznego.

Do zebrania materiału empirycznego Doktorantka użyła autorskiego kwestionariusza ankiety pt. *Mój obraz Jezusa*. Kwestionariusz ten powstał w czasie seminarium naukowego w Katedrze Katechetyki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jan Pawła II w Krakowie. Jego poprawność metodologiczna została zweryfikowana podczas tzw. badań pilotażowych, przeprowadzonych w listopadzie 2019 roku wśród 60 maturzystów VIII Liceum Ogólnokształcącego w Krakowie. Objęto nimi uczniów wybranych losowo trzech klas maturalnych. Pozyskane odpowiedzi pozwoliły na udoskonalenie narzędzia badawczego. Takie podejście metodologicznie świadczy o prawidłowym zastosowaniu procedury badawczej. Nierzadko decyduje ono zarówno o końcowych efektach zgromadzonego materiału badawczego, jak też o jakości prowadzonych analiz oraz o rzetelnie formułowanych wnioskach.

Za cenny uważam szczegółowy opis kwestionariusza ankiety skierowanego do maturzystów. Pani mgr Aleksandra Brzezińska-Lis rzetelnie przedstawia zarówno zakres merytoryczny pytań, jak też pytania zamieszczone w tzw. metryczce. Kwestionariusz ankiety składa się z trzech części merytorycznych oraz tzw. metryczki. Zawiera pytania otwarte i zamknięte. W pierwszej części zamieszczono pytania związane z obrazem Jezusa w ujęciu dogmatycznym, katechetycznym i liturgicznym. Druga część kwestionariusza ankiety zawiera pytania związane z osobistą relacją z Jezusem, a trzecia część z podmiotowym obrazem Jezusa kształtowanym pod wpływem innych osób.

Duże uznanie budzi czas realizacji badań, które rozpoczęto w lutym 2020 roku, przed wybuchem pandemii COVID-19, a kontynuowano od września 2020 roku do stycznia 2021 roku – po stopniowym luzowaniu obostrzeń sanitarnych. Pandemia COVID-19 wymusiła uczestnictwo w badaniu dwóch grup wiekowych: maturzyści z rocznika 2019/2020 (stanowili 180 osób) i z rocznika 2020/2021. Ankietę wypełniły 504 osoby. Do ostatecznej analizy zakwalifikowano 481 kompletnie wypełnionych kwestionariuszy. Chciałabym w tym miejscu zwrócić uwagę na liczbę i zróżnicowanie środowiska edukacyjnego respondentów. Teren badań obejmuje maturzystów, którzy mieszkali na terenie archidiecezji krakowskiej w województwie małopolskim. W badaniach uczestniczyła młodzież z 20 szkół ponadgimnazjalnych: 13 liceów ogólnokształcących (w tym 1 liceum katolickiego) i 7 techników. Poszczególne grupy respondentów wytypowano z zastosowaniem wyboru celowo-losowego. Byli to maturzyści z następujących szkół: I Liceum Ogólnokształcącego w Krakowie, IV Liceum Ogólnokształcącego w Krakowie, XI Liceum Ogólnokształcącego w Krakowie, XXV Liceum Ogólnokształcącego w Krakowie, XLII Liceum Ogólnokształcącego w Krakowie, Publicznego Liceum Ogólnokształcącego Zgromadzenia Sióstr Augustianek im. św. Rity w Krakowie, Technikum Łączności Nr 14 w ZS Łączności w Krakowie, Zespołu Szkół Mechanicznych Nr 1 w Krakowie, Zespołu Szkół Elektrycznych Nr 1 w Krakowie, Zespołu Szkół Ogólnokształcących (liceum) w Myślenicach, I Liceum Ogólnokształcącego w Nowym Targu, II Liceum Ogólnokształcącego w Nowym Targu, Zespołu Szkół Hotelarsko-Turystycznych w Zakopanem, I Liceum Ogólnokształcącego w Wadowicach, Zespołu Szkół i Placówek Oświatowych (liceum, technikum) w Kalwarii Zebrzydowskiej, Liceum Ogólnokształcącego w Suchej Beskidzkiej, Wielozawodowego Zespołu Szkół (technikum) w Zatorze, Liceum Ogólnokształcącego w Chrzanowie, Zespołu Szkół (technikum) w Libiążu (s. 66-67). Taki dobór populacji badanych maturzystów zasługuje na uznanie. Od ilości i zróżnicowania respondentów zależy wiarygodność uzyskanych wyników oraz dokonywanych na ich podstawie uogólnień i wniosków.

W części metodologicznej Autorka w wyczerpujący, graficzny i opisowy sposób prezentuje również charakterystykę próby badawczej. Zwraca przy tym uwagę na cechy społeczno-demograficzne z uwzględnieniem m.in. płci, miejsca zamieszkania, typu szkoły, sytuacji rodzinnej, relacji z rodzicami/opiekunami, wykształcenia rodziców, liczby rodzeństwa, przynależności do organizacji, wspólnoty i ruchów religijnych, stosunku do wiary i praktyk religijnych, katechetów, uczestnictwa w lekcji religii, planów na przyszłość. Również ta część recenzowanej pracy zasługuje na pozytywną ocenę. Zawiera dobrze opracowaną

i udokumentowaną charakterystykę próby badawczej, zilustrowaną za pomocą wykresów i tabel oraz szereg interesujących spostrzeżeń.

Prawidłowo zastosowane przez Autorkę podejście metodologicznie zasługuje na pozytywną ocenę. Zdecydowało o końcowych efektach zgromadzonego materiału empirycznego oraz o jakości prowadzonych analiz i formułowanych wniosków.

Ocena warstwy merytorycznej

Niewątpliwą zasługą Pani mgr Aleksandry Brzezińskiej-Lis jest zwrócenie uwagi na problematykę obrazu Jezusa u młodzieży, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę kontekst współczesnej szkoły oraz przemian religijnych, społeczno-kulturowych i edukacyjnych. Autorka recenzowanej dysertacji zbadała, jaki obraz Jezusa posiadają maturzyści archidiecezji krakowskiej, którzy uczestniczyli w 12-letnim cyklu edukacji religijnej (s. 6). Tematyka ta jest szczególnie bliska Doktorantce, gdyż od wielu lat pełni misję nauczyciela religii w szkole. Zna zatem specyfikę pracy dydaktyczno-wychowawczej w szkole i różne aspekty kształtowania obrazu Jezusa w toku lekcji religii. Dobra znajomość dokumentów programowych nauczania religii w polskiej szkole i podręczników katechetycznych obowiązujących w archidiecezji krakowskiej oraz prawidłowo przygotowany warsztat badawczy umożliwił doktorantce zgromadzenie i analizę materiału źródłowego (wyników badań empirycznych), a przez to osiągnięcie celu badawczego.

Podjętą przez Panią mgr Aleksandrę Brzezińską-Lis tematykę należy uznać za właściwą, ważną i potrzebną. Autorka jako pierwsza podjęła się opracowania problematyki dotyczącej obrazu Jezusa u maturzystów w archidiecezji krakowskiej. Jest to rozprawa szczególnie cenna i potrzebna nie tylko dla rozwoju polskiej katechetyki, ale również dla społeczeństwa. Ukazuje bowiem aktualny obraz Jezusa u maturzystów. Co ważne, Doktorantka wyprowadza interesujące, merytorycznie uzasadnione wnioski katechetyczne i duszpasterskie. Sposób analizy, odautorskie komentarze oraz postulaty pozwalają stwierdzić, że Pani mgr Aleksandra Brzezińska-Lis jest ekspertką w obszarze merytorycznym prowadzonych badań.

Za słuszną i potrzebną uważam analizę treści „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce” (2001/2010) w aspekcie osoby Jezusa. Poprzedza ją umiejętnie przedstawiona charakterystyka współczesnego maturzysty, który podlega wpływom społecznym. Autorka trafnie opisuje znaczenie podstawy programowej katechezy dla projektowania i realizacji nauczania religii w polskiej szkole. Zwraca uwagę na nowelizację tego dokumentu w 2010 roku. Umiejętnie przedstawia kwestie związane z osobą Jezusa

Chrystusa w katechizmach archidiecezji krakowskiej adresowanych do uczniów klas I-VI szkoły podstawowej, I-III gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych (liceum, technikum). Słusznie Doktoranta wskazuje na chrystocentryczne cele edukacji religijnej oraz integralnie z nimi związane treści z zakresu chrystologii, soteriologii, eklezjologii, biblistyki, teologii dogmatycznej, historii zbawienia, sakramentologii, teologii moralnej i katolickiej nauki społecznej. Tak ukierunkowane analizy wzbogaca o czytelne zestawienia tabelaryczne. Podkreśla, że „osoba Jezusa Chrystusa znajduje się w centrum nauczania religii w szkole podstawowej, gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej (...). Tematów dotyczących Jezusa w cyklu nauczania szkolnego jest bardzo dużo” (s. 41). Trafnie Autorka zauważa, że „w szkole ponadgimnazjalnej tematów o Jezusie Chryście jest najmniej” (s. 41). Dwunastoletni cykl edukacji religijnej, jak dowodzi Doktorantka, zmierza do przygotowania uczniów do świadomego, samodzielnego, dojrzałego uczestnictwa w misji Chrystusa (s. 41).

Uzasadniona jest również prezentacja wyników zastanych badań socjologicznych dotyczących kondycji religijnej polskiej młodzieży (rozdział II). Autorka umiejętnie analizuje dane pozyskane przez polskich badaczy (m.in. Dorotę Balcerowską-Nowetę, Józefa Baniaka, Jana Dziedzica, Andrzeja Jasnosa, Anettę Ocytko, Piotra Waligórę). Umiejętnie zwraca uwagę na cechy charakterystyczne dla „Pokolenia Z”, urodzonego w latach 1995-2010. Czytelnik poznaje kim są *Cyfrowi tubylcy*, jakie składają autodeklaracje wiary, jakie preferują wartości i postawy oraz jaką posiadają wiedzę religijną. Tematykę tę Doktorantka wzbogaca o ukazanie doświadczeń religijnych młodzieży w różnych diecezjach (np. kaliskiej, krakowskiej, rzeszowskiej, zamojsko-lubaczowskiej). Trafnie konstatuje: „młodzież, wkraczająca w dorosłe życie, coraz częściej nie potrzebuje autorytetów, a Kościół traktuje jako zbędną, rodzinną tradycję, relikw przeszłości lub niepotrzebną do bycia szczęśliwym wspólnotę” (s. 60).

Na szczególną uwagę zasługują treści prezentowane w rozdziale czwartym. Doktorantka umiejętnie dokonuje analizy ilościowej i jakościowej wyników badań zrealizowanych wśród maturzystów z archidiecezji krakowskiej. Prezentuje poziom wiedzy respondentów na temat osoby Jezusa Chrystusa. Zwraca też uwagę na autodeklaracje dotyczące relacji z Jezusem Chrystem. Zgodnie z przyjętymi kryteriami analizuje związek obrazu Jezusa u maturzystów z treścią i formą nauczania religii w szkole ponadgimnazjalnej. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdza, że zdaniem 47,91 % badanej młodzieży „nie ma jednej prawdziwej religii, ale coś prawdziwego można znaleźć w różnych religiach świata” (s. 93). Dowodzi, że badani w większości (89,4%) wierzą w kogoś lub coś, od kogo bądź czegoś uzależniony jest los człowieka i świata (s. 94). Następnie Doktorantka analizuje odpowiedzi młodzieży dotyczące potrzeby wiary w życiu, Osoby Boga i Jego wpływu na to, co dzieje się

w świecie stworzonym przez Niego (s. 102-103). Trafnie stwierdza, że zdecydowana większość badanej młodzieży błędnie rozumie podstawowe prawdy wiary katolickiej dotyczące osoby Boga Ojca, obecności Jezusa przy stworzeniu świata, istnienia Jezusa, przymiotu miłosierdzia Boga (s. 102, 104, 109-110). Z kolei rozumienie Trójcy Świętej przez badaną młodzież jest prawidłowe (s. 105-106). Część z badanych maturzystów nie potrafi prawidłowo odpowiedzieć na pytanie dotyczące Ducha Świętego (s. 107). W tym kontekście Doktorantka umiejętnie prezentuje odpowiedzi maturzystów dotyczące osobistej relacji z Jezusem. W pełni zgadzam się ze stwierdzeniem Autorki, że „od samej wiedzy o Jezusie, ważniejsza jest relacja z Nim” (s. 110). Za niezwykle cenne uważam analizy wypowiedzi maturzystów, w których ponad połowa respondentów stwierdza, że do Jezusa najbardziej zbliża modlitwa. Zastanawiają jednak stosunkowo rzadkie odpowiedzi dotyczące znaczenia innych osób, czyli świadków wiary w nawiązywaniu osobistej relacji z Jezusem (s. 111). Również za niezwykle cenne uważam analizy dotyczące czynników warunkujących obraz Jezusa u maturzystów. Słusznie Doktorantka zalicza do nich m.in. motyw udziału w lekcji religii, modlitwę, wiedzę przekazywaną na katechezie, modlitwę na początku katechezy szkolnej, utożsamianie się z Kościołem, życie sakramentalne, kazania podczas Mszy św., osobistą modlitwę, modlitwę w rodzinie, przykład wiary krewnych (rodziców, dziadków), rozmowy o Jezusie w rodzinie. Okazało się, że jedna trzecia maturzystów z archidiecezji krakowskiej uczestniczy w lekcjach religii, aby pogłębić swoją wiarę, kolejna jedna trzecia ze względu na ciekawe lekcje, a ostatnia jedna trzecia ze względu na rodziców albo potrzebę uzyskania wyższych wyników na świadectwie (s. 113). Autorka trafnie zauważa, że „taki podział słuchaczy na lekcji religii jest dużym wyzwaniem dla katechety” (s. 113). W tym kontekście Doktorantka umiejętnie analizuje szczegółowe kwestie dotyczące wiadomości odkrywanych na lekcji religii. Uzyskane wyniki umiejętnie interpretuje w odniesieniu do założeń programowych nauczania religii w szkole na poszczególnych etapach edukacji religijnej dzieci i młodzieży. Zdaniem większości respondentów wiedza na temat osoby Jezusa Chrystusa zdobyta na lekcjach religii nie jest im potrzebna w życiu. Na uwagę zasługują wypowiedzi respondentów, które wykazały, że większość nie posiada odpowiedniej wiedzy dotyczącej boskości Jezusa, ale poprawnie rozumie człowieczeństwo Jezusa. Maturzyści z archidiecezji krakowskiej są świadomi, że modlitwa zbliża do Jezusa (ok. 60%). Zdecydowana większość respondentów (93%) deklaruje, że modlitwy nauczyli się w domu – od rodziców i dziadków. Sami jednak z różną częstotliwością praktykują modlitwę. Jednocześnie deklarują, że podczas modlitwy m.in. odczuwają przynależność do Jezusa, zaufanie Mu, bliskość Jezusa. Zdaniem większości badanych Jezus kocha nawet niewierzących. Doktorantka analizując szczegółowo wyżej

wymienione kwestie dowiodła, że w deklaracjach maturzystów można zauważyć duże rozbieżności i nieścisłości oraz brak konsekwencji. Takie stwierdzenie uważam za merytorycznie uzasadnione.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje zastosowanie za pomocą testu niezależności chi-kwadrat Pearsona współczynnika korelacji między motywacją uczestnictwa maturzystów w katechezie szkolnej a znaczeniem wiedzy z katechezy w życiu, motywacją uczestnictwa maturzystów w katechezie szkolnej a wiedzą o Jezusie zdobytą na katechezie szkolnej, nie chodzeniem do Kościoła a utożsamianiem się z określonym wyznaniem. Tak ukierunkowana analiza wzbogaca wyniki badań zaprezentowane przez Doktorantkę w rozdziale czwartym. Wszystkie podejmowane przez Autorkę kwestie merytoryczne, wzbogacone o tabele i wykresy, są przekonujące.

Wysunięte przez Panią mgr Aleksandrę Brzezińską-Lis w rozdziale piątym wnioski katechetyczno – duszpasterskie wpisują się w dyskurs krytycznego myślenia o edukacji religijnej współczesnej młodzieży. Autorka umiejętnie przedstawia wskazania metodyczne i merytoryczne dla katechetów i duszpasterzy oraz propozycje katechetyczne dla maturzystów kończących szkolną edukację religijną. Postuluje m.in. odniesienie do sytuacji życiowej uczniów, dialog, konfrontację z różnymi systemami wartości i odmiennymi światopoglądami, otwarcie na współczesną kulturę, spotkania ze świadkami wiary. Za bardzo ważną uznaje rolę katechety w edukacji religijnej młodzieży. W pełni zgadzam się z takim stanowiskiem Doktorantki. Przymioty ludzkie i chrześcijańskie, w tym świadectwo wiary oraz kompetencje merytoryczne i metodyczne katechetów stanowią niezastąpiony komponent w nauczaniu i wychowaniu chrześcijańskim młodzieży.

Opisane w recenzowanej rozprawie zagadnienia mogłyby stanowić cenną pomoc w programowaniu nauczania religii w szkole. Zasługują też na uwagę twórców nowych serii podręczników do nauczania religii oraz osób odpowiedzialnych za programowanie i realizację formacji katechetów w Polsce.

W zakresie podjętej i analizowanej przez Panią Aleksandrę Brzezińską-Lis problematyki dysertacja stanowi znaczące osiągnięcie badawcze. Autorka wykazuje się wiedzą na temat założeń programowych nauczania religii w szkole podstawowej, gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych, ale także umiejętnością korelowania ze sobą treści teologicznych i katechetycznych dotyczących osoby Jezusa Chrystusa. Umiejętnie analizuje problematykę określoną w tytule recenzowanej dysertacji, odwołując się do źródeł zastanych i wytworzonych (wyników badań empirycznych) oraz literatury przedmiotu i pomocniczej. Rzetelnie argumentuje swoje zdanie, odwołując się do dokumentów Kościoła (w tym także do

dokumentów katechetycznych), nauczania papieży, dokumentów państwowych, podręczników katechetycznych i literatury (przedmiotu, pomocniczej). Doskonale wie, które z wypowiedzi respondentów są poprawne, a które wątpliwe lub błędne. Potrafi dokonać ich rzetelnej oceny.

Podsumowując ocenę merytoryczną stwierdzam, że ten aspekt recenzowanej rozprawy zasługuje na pozytywną ocenę. Określenie przedmiotu, celu i problematyki badań jest precyzyjne i właściwe. Trafnie dobrana koncepcja badań oraz prawidłowo przeprowadzone analizy, oparte o wiarygodne źródła, w tym wytworzone w postaci materiału empirycznego, prowadzą do interesujących wniosków, a w konsekwencji do przekonującego i twórczego przedstawienia obrazu Jezusa u maturzystów z archidiecezji krakowskiej, którzy odpowiadali na pytania zamieszczone w kwestionariuszu ankiety.

Ocena strony formalnej

Strona formalna recenzowanej pracy jest prawidłowa, przemyślana i nie budzi większych zastrzeżeń. Widać dbałość Doktorantki o to, żeby rozprawa odpowiadała w tym względzie wszystkim wymaganym zasadom dotyczącym pracy teoretyczno-empirycznej. Autorka zadbała również o kwestie edytorskie. Konsekwentnie zastosowała przyjęty przez siebie styl zapisywania przypisów.

Analizy są jasne, logiczne i uporządkowane. Praca jest napisana zrozumiałym językiem. Dostrzegam nieliczne błędy językowe (np. s. 67, 68, 83, 116, 126, 133). Nie obniżają one jednak naukowej i badawczej wartości rozprawy. Można je poprawić, przygotowując do druku fragmenty pracy (np. formie publikacji naukowej). Udostępnienie tego rodzaju wyników badań empirycznych szerszej grupie katechetyków i katechetów wzbogaciłoby dotychczasową teorię i praktykę.

Na uwagę zasługuje również dobra orientacja w temacie, co ujawnia się w cytowanych publikacjach i załączonej bibliografii. Sprawnie prowadzona przez Autorkę narracja świadczy o opanowaniu warsztatu pisarskiego oraz o dobrej znajomości podjętej problematyki dotyczącej obrazu Jezusa u maturzystów z archidiecezji krakowskiej. Terminologia używana w pracy jest zgodna z obowiązującą w literaturze.

Dobrze opracowana została również część rozprawy, zresztą w opinii recenzentki najtrudniejsza, oparta na zgromadzonym materiale empirycznym. Już samo przeprowadzenie badań za pomocą kwestionariusza ankiety wśród maturzystów z archidiecezji krakowskiej i analiza uzyskanych odpowiedzi wymagało odpowiednich kompetencji badawczych i samodzielnej pracy. Autorka wykazała się nie tylko umiejętnością prowadzenia analiz, lecz

także zdolnością syntezy i wnioskowania. Rzetelnie i czytelnie zostały sporządzone tabele i wykresy. Porządkują one i ilustrują zgromadzony materiał empiryczny. Na podkreślenie zasługuje zamieszczona w rozdziale trzecim czytelna i starannie opracowana mapa dekanatów archidiecezji krakowskiej w roku 2015 (s. 81). Rysunek ten wzbogaca charakterystykę terenu badań. Również końcowa część rozprawy, zawierająca wykaz tabel i aneks, świadczy o prawidłowym udokumentowaniu analizowanych wyników badań empirycznych.

Podsumowując ocenę formalnej strony rozprawy doktorskiej Pani mgr Aleksandry Brzezińskiej-Lis stwierdzam, że pod względem formalnym spełnia ona kryteria przyjęte dla tego typu prac.

Problemy do dyskusji

Każde wartościowe opracowanie naukowe skłania do refleksji i pobudza do kontynuowania dyskusji w celu rozwinięcia jeszcze niektórych jej wątków.

1. Problemem ważnym w towarzystwie młodzieży w kształtowaniu obrazu Jezusa jest obecność katechetów w cyfrowej rzeczywistości. Jakie propozycje w tym zakresie zasługują na uwagę w permanentnej formacji katechetów?
2. Współcześnie dużym wyzwaniem jest postępująca w przyspieszonym tempie sekularyzacja wśród polskiej młodzieży i rezygnacja z lekcji religii. Jakie działania powinni podejmować katecheci, by odpowiadać na współczesne tendencje panujące w środowisku uczniów?
3. W bibliografii zabrakło mi źródeł wytworzonych [kwestionariusza ankiety dla maturzystów z archidiecezji krakowskiej]. Jakimi racjami kierowała się Doktorantka, że w bibliografii nie uwzględniła tego podstawowego źródła?

Wniosek końcowy

W świetle przedstawionej powyżej oceny stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani mgr Aleksandry Brzezińskiej-Lis wnosi wiele nowych, wartościowych treści. Stanowi oryginalne osiągnięcie naukowo-badawcze, ważne dla nauk teologicznych i społeczeństwa. Wypełnia z jednej strony lukę w badaniach na temat obrazu Jezusa u maturzystów, z drugiej otwiera możliwości dla dalszych badań naukowych. Autorka nie tylko jako naukowiec, ale także jako praktyk, posiada wiedzę w zakresie katechetyki, zwłaszcza katechezy młodzieży. Umiejętnie

proceeds analysis. It shows a good research skills and independence in conducting scientific work.

The reviewed doctoral dissertation meets all the requirements set for this type of scientific work. It is a good basis for the promotion to the degree of doctor in the field of theological sciences – in the discipline of theology. In view of the above, I propose to the Council of the Theological Faculty of the Pontifical John Paul II University in Kraków to allow Mrs. mgr Aleksandra Brzezińska-Lis to proceed to the next stages of the doctoral process.

Olsztyn, dnia 31 lipca 2023 r.